

ონის ბანკელაპე

ლენხუური ლექსიკონის

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში ფუნქციონირებს სპეციალური განყოფილება (პროფ. ტ. ფუტყარაძის ინიციატივით. წევრები: პროფესორები ა. ნიკოლეიშვილი, ო. ბანძელაძე, ე. დადიანი, რ. კაშია), რომლის მიზანია ქართული სამწიგნობრო ენისათვის სარეკომენდაციო სიტყვათა ლექსიკონის მომზადება. ჯგუფი გამოწვლილვით შეისწავლის ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეში მოპოვებულ დიალექტურ მასალას, ასევე დიალექტურ ლექსიკონებს (გამოიყენებს ენთუზიასტთაგან მოწოდებულ მასალასაც) და გამოქვეყნებულ განმარტებით ლექსიკონებთან შეჯერების შემდეგ ადგენს იმ ლექსიკურ ერთეულთა ლექსიკონს, რომელთა დამკვიდრება სასურველია სალიტერატურო ენაში. კერძოდ, სპეციალისტთა ჯგუფი არჩევს:

ა) იმ დიალექტურ ლექსიკურ ერთეულებს, რომელთა ზუსტი შესატყვისი ლიტერატურულ ქართულში არა გვაქვს;

ბ) იმ სიტყვებს, რომელთა ანალოგები არის ლიტერატურულ ენაში, მაგრამ დიალექტური ფორმა გამოირჩევა სიზუსტით, აკუსტიკური ელერადობით და სრული უფლება აქვს, იარსებოს როგორც სიტყვა-სინონიმმა;

გ) დიალექტიზმებს, რომლებიც თავისუფლად შეიძლება შეენაცვლოს უცხო ენებიდან მოძალეებულ სიტყვა-გამოთქმებს.

უკვე მოპოვებული და სისტემატიზებულია მრავალფეროვანი მასალა ქვემოიმერული, მეგრული, ლეჩხუმური და სვანური დიალექტებიდან, რაც, ვფიქრობთ, უთუოდ დააინტერესებს ფართო საზოგადოებას, ენის სპეციალისტებს, მხატვრული სიტყვის ოსტატებს... ამჯერად გთავაზობთ მთიან ლეჩხუმში მოპოვებულ სიტყვა-თქმათა ერთ ნაწილს.

ადამობას - ოდესღაც, ძალიან ადრე, უხსოვარ დროს (რამ გაგახსენა ეს ადამობისდროინდელი ამბავი).

ალაზანი - სიდიდის, სიმდიდრის სიმბოლოა (ალაზანი ცხოვრება აქვს; ალაზანი ადგილი შემოუღობავს).

ალაგობილა - ფეხმოუცვლელად, ერთ ადგილზე (ალაგობილა მუშაობს; ალაგობილა კიდევ შემიძლია საქმის კეთება).

აჩარეკება - სიტყვის ბანზე აგდება, ყურადღების განზრახ სხვა რამეზე გადატანა (ნუ იცი შენ სულ მუდამ აჩარეკება; კაი ახლა, ნუ ამიჩარეკებ).

აყრა-დასახლება - შრომის ყველაზე აქტიური პერიოდი, მოუცვლლობა (რალა ამ აყრა-დასახლებისას მომადგენ; ნეტაი რა აყრა-დასახლება აქვთ, ასე რო ფაცურობენ).

ბაღდავანი - პირდაპირი მნიშვნელობით სამოთხის სინონიმია. იტყვიან გამორჩეულად ლამაზ ადგილზე, კარგად მოვლილ ბაღ-ვენახზე და ა.შ. (ამნაირი ბაღდავანი ეზო-გარემო არც მინახავს. ბაღდავანი ცხოვრების პატრონია).

ბასკი - ყველაფერი გამორჩეული, მტკიცე, ღონიერი (ბასკი მოცვერია. ბასკივით კისერი აქვს; სახურავი ბასკებით (მტკიცე) საყრდენებით გავამაგრე). გვხვდება ზმნა უბასკუნებს = მაგრად ღონიერად ურტყამს.

ბემბეცო - ძალზე ბნელი, ლუსკუმი ღამე (რამ მოგიყვანა ამ ბემბეცოში).
 ბოძალი - 1. ორკაპი ზე, ბოჭლატი (ბოძალში ჩავჭექი და ტოტი ისე მოეჭერი); 2. გზების პერპენდიკულარულად გადაკვეთის ადგილი (გზაბოძალში ღაგბვდები)

ბზიკისფერი - მოყვითალო, მოოქროსფრო (ყურძენი კარგადაა შებზიკისფრებული).

გამონიჭება - შერცხვენა, გალანძღვა, საიდუმლოს სააშკარაოზე გამოტანა (არ გამომანიჭა იმდენ ხალხში?).

გამოტრიზვა - საიდუმლოს დაცდენა, გამოტყუება (სანამდი არ გამომტრიზა, არ მომეშვა).

გარდამეისი - უახლოესი მომავალი წლები, გაისისა და მერმისის შემდეგ (გარდამეისის მაინც დაბრუნდება, აბა რას იზამს).

გამოხუთშაბათება - შთვარის სიძველის ფაზაში შესვლა, როცა უკვე შეიძლება ზოგი სამეურნეო სამუშაოს შესრულება, ძველმთვარეობის წინა, ზუთშაბათის მომდევნო დღეები. (აწი კი გავსხლავ ვენაზს, გამოხუთშაბათებულია).

გამოჭინჭება - თავის მობეზრება, რაიმე საქმეში ზედმეტად ჩაჩხერა (ნუ იცი ყოველთვის ასე გამოჭინჭება).

გვარგატეხილობა - დაქორწინება ან მრუშობა ერთი გვარის წარმომადგენელთა შორის (მაგენს რა უნდა მოკითხო, გვარგატეხილები არიან (ასახელებენ რამდენიმე ასეთ "გატეხილ" გვარს).

გაწეწება - გაჩუმება ან გაჩერება (გაწეწდი, ადამიანი; გააწეწე ხელი).

დაკვემსილი - მეტად ტანდაბალი, ჩია ადამიანი (რამხელა გული აქ იმ დაკვემსილს).

დაგნატვა - კარგად დასუფთავება, დაკრიალება (სახლი დაგნატა, ქურჭელი დაგნატა).

დაძირწვერება - რაიმე საფავსოს, ქურჭლის და ა.შ. ბოლომდე დაცლა (ეჰ, დაძირწვერდა ჩემი ნალია; სანამ არ დააძირწვერა იმხელა ქური, არ მოეშვა).

დაბუმბულება - ცეცხლისაგან ყველაფრის განადგურება, აღარაფრის გადარჩენა (მთლიანად დაბუმბულებულა საწყალი).

დანაყელობა - მეტად მოძალეებული საქმის დრო (მაგალითად, გაზაფხულზე. ამ დროს "დანა და ყელი ერთია"; ამ დანაყელობაზე კაცი რავა მოცდება).

ენაბალნიანი - ცუდი ენის ადამიანი, ყველაზე ძვირის მოლაპარაკე (ზო იცი, რა ენაბალნიანია).

ეფერილება - თავს დაჰკანკალებს, თავზე აღნება (რაც იმას ვეფერილე, მარა ტყუილად ჩამიარა).

ეთუთუნება იგივეა რაც ეფერილება - მეტად სათუთად ეპყრობა (რად უნდა ამდენი თუთუნი).

ეფინდილება - ეპირფერება, ელაქუცება (რავა ეფინდილებიან ერთმანეთს).

ესარაკინა - ნათქვამი ან გაკეთებული მოეწონა, გულში ჩაუჭდა (მე კი მესარაკინა და სხვები რას იტყვიან, არ ვიცი).

ფლეკლა/ერეკლა - ძალიან ეწყინა, გულზე ეკალივით მოხვდა (მაშინვე მელეკლა, მარა რაღას ვიზამდი).

ზაბაკი - სნეულებისგან ძლეული, დაბეჩავებულა (მთლად დაზაბაკებულა ი უბედური).

ზიზინი - ერთობლივი ხმაური რაღაც დიდი გაჭირვების დროს (რა ამბავია, ნეტაი, ქალი და კაცი რო ზიზინობს; გული დამიწვა ბავშვების ზიზინმა).

თავისახლი - გათხოვილი ქალის მამისეული ოჯახი (რა ამბავია ამდენი თავისახლს სიარული).

თვალისეირი - 1. გასართობი, სასიამოვნო სანახაობა (კაი თვალისეირი ვნახე); 2. იხმარება დამუქრების შემთხვევაშიც (შენ გაყურებივ თვალისეირს).

თვალნაჭერი - საცოლედ ან საქმროდ შეგულებული პიროვნება, ვიზედაც "თვალი გიჭირავს" (თურმე მისი თვალნაჭერი ყოფილა).

ილინცურად - არასწორად, დაქანებით, აღმაცერად (რა ილინცურად მიყობი, გაასწორე; შეეშვი შენ მასეთ ილინცურად ლაპარაკს).

იქინჩება - ქედმაღლობს, ყოყოჩობს, საჩხუბრადაა შემზადებული (რავა სულ იქინჩები, შე საწყალო).

კვარკალიტა - ჭრელაჭრულა, ხალეზიანი, ფორეჯებიანი (კვარკალიტა ლობიო დათესა; კვარკალიტა კაბა აცვია).

კარბა - ჩარჩო (ვინ შემოახნია კარბა ამ წიგნს). შდრ. ქეგლ-ის მიხედვით, "კარბა" ჭიშკრის ჩარჩოს ზედა ნაწილია. ლეჩხუმში კი ყოველგვარი ჩარჩო "კარბაა". წიგნსაც არა ყდა, არამედ "კარბა" აქვს.

კორხლი - სეტყვა, კოხი (რამხელა კორხლი წამოყარა). არის დღესასწაული კორხლობა, ალბათ, ამინდის ღვთაების გულის მოსაგებად.

კმაკური - ხმაურით ჭამა, როცა ყბები ხმას გამოსცემს, იტყვიან უფრო მოხუცზე (კმაკურით ჭამს; რას უკმაკურებ ამდენ ხანს).

კუკუნახი - უაღრესად ძუნწი ადამიანი, ვისაც ხელიდან ვერაფერს გააგდებინებ (რალა იმასთან მიდიოდი, არ იცი, რა კუკუნახია?).

ლაშუნი - დაუფიქრებელი, დაუსრულებელი ლაპარაკი (ენას კი ალაშუნებს, მარა არაფრის გამკეთებელია).

ლალე - სიმაგრედაკარგული, მდარე ხარისხის სასმელი (რა დამალევიებს ამ ლალე ღვინოს; ძველი დამდგარი დამდგარი წყალიც ლალეა).

მაინდი - სათადარიგო, სამარქაფო (კიდევ კარგი, რომ მაინდი მქონდა).

მოკვირება - საქმის მოგვარება, მოწესრიგება (შენ ძამია, კაი საქმე მოგიკვირებია).

მოხუჯება - ხალხის, საქონლის, ნივთების ერთად თავმოყრა, საიმედოდ დაბინავება, მოქუჩება (ჭირს ზუსტი განმარტება) კარგად რომ მოვხუჯდით (მოვთავსდით, მოვკალათდით), მაშინ მევიდა. ყველაფერი მოხუჯებული მაქვს (გამზადებული მაქვს) წასალებად.

მიდღემჩი - 1. არასდროს (მიდღემჩი არ გამიგონია). 2. მუდამ (მიდღემჩი ხომ არ ვიცოცხლებ).

მალვალაკი - მატყუარა, ცბიერი ადამიანი (კაი მალვალაკი ხარ, ხო იცი).

მეხორცული - სისხლ-ხორციით მონათესავე (მაგენი მეხორცულები არიან).

მგელმაიმუნობა - შეუფერებელი, სასაცილო მოქმედება (ნუ მგელმაიმუნობ, თუ კაცი ხარ; ვერ გავიგე ცეკვავდნენ თუ მგელმაიმუნობდნენ).

მიგებება - დაახლოებით მოსაკითხის, "მოსანახულებლის" მიტანა მოსაგებებელი მიფუტანე; მაგრამ სტუმრების მოსაგებებელი, გასამასპინძლებელი პრაფერი მქონდა).

მიცენცება - 1. ოდნავ შეხება, მიკარება (რამ გატკინა, ოდნავ მოვაცენცე);
2. ცოტა რამის მოტანა (მომაცენცე, თუ რამე გაქვს).

მოსუმფება - რაიმე მოჭერილის, მარყუჟის მოშვება (მოუსუმფე ბაწარი, რა დაახრჩო ცხენი; ცოტა გული მომისუმფდა).

მიამწარე - ბოლოსდაბოლოს აღირსე, მიეცი (ძლივს არ მიამწარა?) ზომაზე მცირე რამის მიცემა, ან სიტყვის დამადლებულად თქმაც "მომწარებაა" მომწარე, შე კაცო, ორი სიტყვა).

მგელტაციობა - განუკითხავი თარეში, ძარცვა (რას გავს ეს, რა მგელტაციობაა).

მოწუწუკული - ძალზე ძუნწად, ხელმომჭირნედ გამეტებული რამ (ძაან მოწუწუკულად გამომიტანა; იტყვიან ადამიანზეც; დიდი მოწუწუკული ვინმეა).

მიყურუსნება - რაიმეს განგებ "დავიწყება", გულთან არმიტანა, ყურში მოქვეება (არ მიაყურუსნო ახლა ეს საქმე).

მოწამება - დაახლოებით მიხვედრა, მოსაზრება (რომ მოიწამო მზარსული იქნება-თქვა, გადმოიღე; აბა თუ მოიწამებს სახლში დაბრუნებას; გოვარგა მოწამება, არა; ხელით მაინც მომწამე).

ნაკიაბი - ერთი ოჯახიდან გამოსული შთამომავლობა. ვისაც საერთო წინაპარი ახსოვს, ერთმანეთის "ნაკიაბები" არიან (მისი ნაკიაბი მგონი აღარცაა დაქმე).

ნაწიწვი - 1. ნაგლეჯი, ჩამონატეხი, ნახევარი (ერთი ნაწიწვი ქალაღი მანც მომეცი); 2. ნათესავი (არ ვიცოდი, თუ ერთმანეთის ნაწიწვები იყვენ).

ნასისხლკანჭევი - დიდი წვალეებითა და ჯაფით მოპოვებული რამ (ჩემს ნასისხლკანჭევს ვის დავანებებ).

ნაგერა - ბევრისგან დარჩენილი ცოტა რამ (არა აქვს ზუსტი ანალოგი); მტეხი უკვე გავყიდე, რაცხა ნაგერა დამრჩა; ნაგერა შეიღები მყავს სახლში - ვულისხმება, რომ სხვები სადღაც წასულან); ნაგერა ღვინო მქონდა და ისიც ვამხარჯა.

ნასხმანი - სხეულის ნაწილები, რაც ტანზე "გვასხია" (მთელი ნასხმანი მტეხვა).

ნანინურად - ძალზე ფრთხილად, მოიარებით (ნანინურად შემომამარა მოქმელი).

ბირშეუვალობა - მარხვაში სახსნილოს არჭამა (ორმოცი დღე ბირშეუვალი ვიყავი).

ჟვაბი - ნედლი, უმწიფარი სიმინდი ან სხვა მარცვლეული (ჯერ რას ვარჯა საქმელად, მთლად ჟვაბია). მოჟვაბვა: ამგვარი, შემოუსვლელი მოსავლის მაღარვეად აღება.

რობა - ჩაფარდნილი, უსივრცო ადგილი (ხევი, ღელისპირი): ძროხას ძლივს მივაგენი, რობაში ჩასულიყო.

სანათლისი - გასანათებელი ხელსაწყო (ჭრაჭი, სანთელი): რამე სანათლისი მომწოდე.

სახლიშვილი - ნათესაობის გარკვეული სახე. გათხოვილი ქალის ნათესაებისა და მეგვარეებისთვის ამ ქალის შვილი "სახლიშვილია" ვთქვათ, ასათიანების სახლიშვილი - ე.ი. დედა ასათიანი ჰყავს.

სულისწურვა - უკიდურესი გაჭირვების, ავადმყოფობის, შეწუხების ეპი (სულისწურვისას მომისწრო - ე.ი. სულის ამოსვლის "ამოწურვის" დროს).

სირისკული - ცალკე სუფრა პატარძლის მაცრებისთვის, უფრო მათი წასვლის უამს გაშლილი (სირისკული ჭიშკართან გააწყვეს).

ტრელი - დაუნდობელი, მოღალატე ადამიანი (დიდი ტრელი ვინმე ყოფილა).

ტოში - გაშლილი ხელი; გატოშვა - გაშლილი ხელით ცემა.

უხიოდა - მის მდგომარეობაში შევიდა, გვერდით დაუდგა, შეენაცვლა (ახლა ვერ გავისტუმრებ შენ ვალს, ცოტა მიხიოდე, თუ კაცი ხარ).

უსუნთქია - უცბად, ერთ წამში, ამოუსუნთქავად (უსუნთქია გავიქეცი).

უკუდო - უსაფუძვლოდ ამპარტავანი, კუდაბზიკა (დიდი უკუდო ვინმეა).

უნებელი - ბოროტი, ავისმოკმედი, მავნე (ახლა რა ჩეიფიქრა ნეტაი იმ უნებელმა).

ფერილი - 1. სულ ცოტა. თოვლის ფიფქიც "ფერილია". წამოფერილა - ცოტა წამოთოვა. 2. დაიფერფლა: დაფერილდა - ერთიანად დაიწვა, დაიფერფლა.

ფეხგასული - ზამთრის მიწურული, გაზაფხულის მოახლოებას დრო (ახლა შეიძლება საბოსტნის გამობარვა, ფეხგასულია).

ფშანი - მცენარის ფესვებზე ამოსული ნერგი (ამ ვაშლს ფშანები არ აქვს?).

ფჩქოლა - მოზარდი, ნორჩი, ასაკი ბავშვობასა და მოწიფულობას შორის. ითქმის ადამიანზე, ცხოველებზე, მცენარეზე (რა დროს მისი გათხოვება იყო, მთლად ფჩქოლაა; ამ ფჩქოლა ვაშლს უკვე ყვავილი აქვს).

ფუჟული - ძალზე ღარიბულად, გაჭირვებულად ცხოვრება // (რას იზამენ საწყლები, რავარცაა ფუჟულობენ; თუ შეშას ცეცხლი გაჭირვებით ეკიდება, ისიც "ფუჟულობს").

ფრიალო - პატარა, არაღრმა თეფში (ამ ფრიალოზე წვენი როგორ დავასხა).

ფხოველი - მარჯვე, ყოჩაღი, პირდაპირი ადამიანი, ვინც იოლად არავის არაფერს შეარჩენს (დიდი ფხოველი ვინმეა).

ღარდილობს - იტანჯება, წვალობს, ცოდვილობს (რას იზამენ, ღარდილობენ საწყლები; ამ ნერგმა ვერ წამოიწია, რამდენი ხანია ღარდილობს).

ღვიფი - ოფლი (სახეზე ღვიფი შემასკდა; მთლად გვეიღვიფე). ითქმის ცხელ, ჩახუთულიშაერზეც (რა ღვიფი დგას).

ყვინჯი - კოყრი ხეზე (რამ მოგაჭრევია ეს ყვინჯებიანი რცხილა).

შეწამება - დაბრალება. იგივეა, რაც "მოუგონა", "ცილი დასწამა", მაგრამ ესენი ფაქტს უარყოფენ, "შეწამება" კი მხოლოდ ფაქტის აღნიშვნაა. მაგალითად, თუ იტყვიან, რომ "ვიღაც კაცი და ქალი ერთმანეთს შესწამეს" ეს ნიშნავს: ასე ამბობენ და რა ვიცი...

შეებანა - მიეხმარა, შეენაცვლა (ვინ მყავს შეებანებელი; ღმერთი გადაგიხდის ჩემი შეებანებისთვის).

ჩაგზირება - მიყურადება, თვალთვალი, ჩასაფრება (ისეთი ჩაგზირებულია, — ეს გამოაბარებ).

ციმცამი - თვალების აქეთ-იქეთ ტრიალი; რაიმეს ძებნა თვალებით (მეგობრივი ვიციმცამე, მარა ვერაფერი დავინახე; რას ციმცამობ, თუ იცი; შეხედეთ, — ანუ დაციმცამდა). ციმცამი თვალთვალაა რაღაც მოქმედებასთან ერთად.

ცინცილა - მცირე ზომის ყველის კვერი ან ყველი ნაჭერი (ერთი ცინცილა მაინც მომეცი).

ძროხეული - რძის ნაწარმი (ძროხეული თუ გაქ, რა გიჭირს).

წატანა - წაღება, წაყვანა (ერთი ეს ტომარა წამატანიე, აღარ მაჩერებენ; — შეილება, უნდათ რომ ქალაქში წამიტანონ).

წილაღვერა - სუსტი, უღონო ადამიანი (ვინაგაატანს ქალს მა წილაღვერას).

წენი - ადამიანის წელი (რამდენი ხანია, წენი მაწუხებს).

წვევე - კავშირია, აყალიბებს წინადადებას, კერძოდ, მიზეზ-შედეგობრიობას, მიითხოვს აწმყოს კავშირების მწკრივს (წვევე შენ ჭამდე, მე მაინც მომეცი; — წვევე, რამეს მიკეთებდე, კაი სიტყვა მაინც მითხარი).

ხელუხუმი - ვისი ნაკეთებიც მდარე ხარისხისაა; ადამიანი, რომელსაც ხელიდან არაფერი გამოსდის (დიდი ხელუხუმი ვინმეა).

ხელმოწყობილი - საშუალოდ მცხოვრები, არც მდიდარი, არც ღარიბი (აბლა არა უშავთ, ხელმოწყობილად არიან).

ხერებურედ - უგულისყუროდ (ხერებურედ აკეთებს; ხერებურედ ესმის).

ხალახუნცული - დიდი გაწამაწია რაღაც შემთხვევის გამო (ღორის ჯაკვლა მინდა, მარა მეზარება მისი ხალახუნცული; როდის მოვრჩები ამ ქორწილის ხალახუნცულს).

ჩეყარო - ავყია, თავისნათქვამა, მოუდრეკელი კაცი (უკეთესად ექნებოდა საქმე, ამნაირი ჩეყარო რო არ იყოს).

ONISE BANDZELADZE**LECHKHUMIAN WORDS**

Needless to speak the importance of dialectal words and their introduction into a literary language for the development of the language. This can easily be attested with one glance at classic literature and at writings of our outstanding public men. Unfortunately, "the tradition of listening to the vernacular speech" has been fading and the negative consequences come out on the surface.

In different parts of the country there are numerous words and expressions in the active speech of the local population that are semantically rich, expressive, and precise in conveying the meaning, the equal of which can hardly, if ever, be found in the national language.

There are terms with certain nuance differences from the literary counterpart, expressions that would enrich the literary word-stock, etc. Rich materials from this sort are found in Lechkhumi one of the mountainous province of Georgia. This article brings to light only a certain part of the language treasure.